

Magnus Erikssons stadslag 1357 ?

Stadslagen anses vara skriven, eller i alla fall påbörjad, år 1357. Den blev inte slutredigerad och färdig. Gustav II Adolf stadfäste stadslagen 1618 och den gällde till 1734 då en ny allmän lag kom. Det finns mycket forskat och skrivet om tiden från man började skriva, olika varianter och orsaker till den utdragna processen med stadfästelse. Men det är ändå av intresse att veta hur man på medeltiden stadgade om brandskydd. Underlaget är taget från boken Magnus Erikssons stadslag som är utgiven av Institutet för rättshistorisk forskning 1966. Utdraget berör brandskydd och närliggande frågor.

Ur Byggningsbalken

VI. Huru breda alla allmänna gator skola vara.

Alla allmänna gator skola vara åtta alnar breda, så att man kan på dem både åka och rida. Den som bygger annorlunda bryte upp det och böte sex marker till treskifte, såsom för är sagt.

IX. Huru de män skola bygga, som äga en tomt tillsammans, och om den ene bygger nedtill och den andre ovanpå.

Där två män bygga tillsammans, den ene bygger nedtill och den andre ovanpå, då skall den som bygger nedtill bygga stenfoot och nedersta bjälklaget och allt det som därtill hör, och den som bygger ovanpå taket och allt det som därtill hör. Får en av dem skada på grund av den andres försummelse, vare sig på sitt bygge eller i sina inkomster, gottgöre han honom, fjorton dagar efter att han lagligen har tillsagt honom med två vittnen, all den skada, som han har fått på sitt bygge eller i sina inkomster, efter fyra gode mäns värdering, två å varderas vägnar. Och om de där äga en byggnad tillsammans, vare sig tomt, källare eller stenhus, vare samma lag som förut är sagd.

XXII. Om eld, huru den skall vårdas, och om dens straff, det icke gör.

Ingen tavernare, man eller kvinna, skall hava ljus eller eld av något slag eller försäljning av öl eller drycker av något slag i sina hus, sedan det har ringt i vård, utan att han eller hon blir dömd till böter av tre örar till konungen och staden såsom deras ensak. Händer där någon skada på grund av slagsmål, sedan det har ringt i vård, böte tavernaren tre marker till treskifte: till målsäganden, konungen och staden, och den som gjorde skadan svara för sitt brott.

§ 1. Komma väktare eller stadens tjänare dit, där eld eller ljus är, och kräva pant till vedermäle, att de sitta längre än förut är sagt och hava någon eld, och detta nekas dem, böte sex örar till konungen och staden såsom deras ensak, om två vittnen finnas därom; eller ock värje han sig med tre mäns ed, att han ej hade eld och ej nekade dem pant. Komma de dit, där någon skada sker eller förut har skett, och de som vållade skadan hava flytt undan, tage de full borgen av tavernaren för dessa tre marker. Förmår han ej sätta borgen, skall han ledas till stadens järn och förvar. Finnas de som gjorde skadan i tavernarens hus, skall med dem göras så som stadgas om tavernaren, och dock tage de full borgen av tavernaren för dessa tre marker, lika som av dem som gjorde skadan. Göres där någon skada på väktarna eller stadens tjänare, skall en gäldas med dubbel bot.

§ 2. Den som tänder eld, förrän det har ringt ur vård, böte tre örar penningar till konungen och staden såsom deras ensak. Kommer någon skada därav, böte husbonden och gästen hälften vardera som längre fram stadgas. Kvinnor, som vaka över sin brygd eller sitt rostkar, måsak-löst vaka, dock så att händer någon skada därav, vare samma lag som förut är sagt och längre fram stadgas.

§ 3. Blir eld lös, på vad ställe det än är, och kan husbonden eller gästen själv släcka den, böte han tre marker till konungen och staden som deras ensak. Vållas det av gästen, böte husbonden halve böterna med gästen, så som förut är sagt. Tillkommer där yxa eller ämbar eller klockkläpp eller anrop, böte han sex marker till konungen och staden såsom deras ensak, även om ingen skada hände därav utom för honom själv. Vållas det av gästen, vare samma lag som förut är sagt; det är så att förstå, att var borgare noggrant se till, vad för gäst han tager in till sig.

§ 4. Nu händer, att av den nämnda elden en gård brinner upp eller två, eller hur många de äro, eller hela staden; om det har gjorts med vilja och han blir tagen på bar gärning, då skall därmed förfaras så som stadgas i Högmålsbalken. Sker det av försumlighet skall den, som vållade eldsvådan och skadan, med livet gälda därför eller han värje sig med tolv mäns ed, att var av våda och ej av hans försumlighet eller med hans vilja

§ 5. Var stad skall delas i fyra fjärdingar, och i varje fjärding skall varje år, då rådmän skola väljas, tillsättas två hövitsman, den ene svensk och den andre tysk, så att, då eld blir lös, skola sex av de åtta och minst en man från varje gård i de tre fjärdingar, där de sex äro, komma med yxa, ämbar, stege och brandhake, för att släcka denna eld, om de förmå, och för att hjälpa det folket, som bor i den fjärdedelen av staden, med dess två hövitsman samfällt att föra sin egendom bort från nämnda eld, och först dem som bo närmast elden.

§ 6. Vidare är att märka, att de sex nämnda hövitsmännen och deras folk som sagt är, skola riva ned de gårdar, som äro närmast elden, eller var de bäst komma åt, så mycket som nödvändigt är, och envar efter sin förmåga släcka och hjälpa till, att elden icke kommer längre. Och dessa gårdar skall stadens folk, som det ej brann för, bygga upp igen lika goda som de voro, då de revos ned; dock så, att den, som det revs för, skall gälda av sitt lika väl som den, vars gård stod kvar. Och den som har mera skall giva ut mera, efter marktal, och alla de som äro byamän i staden skola gälda, lika väl den som ingen gård har i staden som den som äger gård. Vill någon ej låta riva sin gård, böte han fyrtio marker till konungen och staden, och den må ändå rivas, och det skall intet gäldas därför.

§ 7. Om någon av dessa sex ej gör det honom tillkommer, eller ej är närvarande, då sådan eldsvåda händer, böte han fyrtio marker till konungen och staden såsom deras ensak. Kommer ej minst en man från varje gård till hjälp, såsom förut är sagt - om någon man från den gården finns i staden -, eller om någon av dem ej gör det som de åtta anvisa honom, då skall bötas av varje sådan gård i staden tolv marker till tvåskifte mellan konungen och staden, och lika mycket böte gäst som husbonde.

§ 8. Var man, som äger en gård, skall hava dessa redskap, som nu nämnas: en sju alnar lång stege, en brandhake tolv alnar lång, en brandyxa, ett ämbar, en vattentunna stående framför sin gård. Vidare är att märka, att fogden, borgmästare, rådmän och de åtta nämnda männen skola fyra gånger om året gå omkring i staden och se till, att envar, som icke har dessa redskap, som nu äro nämnda, skall böta tre marker till tvåskifte mellan konungen och staden för vart och ett av dem, och sedan så ofta honom dag förelägges och han ej tager den i akt.

§ 9. Den som med vilja slår omkull tunnan full med vatten utanför någons gård, om natten eller om dagen, och blir förvunnen därtill med två män, böte tolv marker till treskifte: till målsäganden, konungen och staden. Finnas ej vittnen och tillvitas det dock honom, värje han sig med sex mäns ed, att det ej var hans gärning.

§ 10. Varje stad skall hava för sin egen del fyra stora brandhakar, efter som gammal ordning är och fordom har varit.

§ 11. Och envar, husbonde eller gäst, som har eld i ett hus där det ej är lovligt att hava den, eller som äro så låga eller ej äro så rymliga, med hänsyn till trävirke eller andra ting, böte tre marker till tvåskifte: till konungen och staden.

Kommentarer till byggningsbalken

- Vårdringning är tillkännagivande att vakthållningen för natten tar sin början.
- ”Såsom deras ensak” dvs utan att någon målsägande tager del av böterna.
- ”Förrän det har ringt ur vård” – dvs om morgon förr än ringningen skett och vakthållningen upphört.
- Lagen förutsätter, att kvinnor, som i sysselsatta med ölbrygd, var mycket aktsamma om elden, och därför gjordes ett undantag med hänsyn till deras viktiga syssla, som kunde kräva nattarbete. De skulle vaka men med fullt ansvar för eld och ljus.
- (§3) Högre böter om folk behöver komma till hjälp med yxa eller ämbar eller om det blir brandlarm med klockringning och rop (uttryckning). Böter även om man klarar branden själv.
- Husen skulle utrymmas med hjälp av brandmanskapet från de tre fjärdingarna, och först de hus, som ligga närmast brandhärden.
- ”Efter marktal”, d.v.s. efter förmögenhet.
- Brandsyn skulle alltså enligt den medeltida stadslagen hållas fyra gånger om året och förättas av fogden, borgmästare och rådmän och de åtta hövitsmännen.

Högmålsbalken

IX. Om någon med uppsåt sätter eld på en annans hus och vill bränna både by och bonde.

Sätter någon med uppsåt eld på en annans hus och vill bränna både by och bonde, bränner han upp ett hus eller flera eller hela gården, blir han tagen på färsk gärning, då skall han brännas på bål. Och all hans egendom skall gå till treskifte: en tredjedel till målsäganden, en till konungen och en till staden, och dock så att alltid skall först skadan återgäldas av det oskiftade till den som fick skadan, och sedan skall skiftas allt det som är kvar. Räcker ej egendomen till mera än skadan, då skall han alltid först hava fullt för skadan, och konungen och staden miste.